

BASKOVÉ - země a lid.

UZKJE BIBLIOTEKA
EUSKALTZAINDIA
BILBO
18893
31 ENE. 1983

Území. - Vlast Basků /Euzkalerria nebo Euzkadi/ zaujímá na Pyrenejském poloostrově tzv. Baskické provincie / → / a Navarru / → /, jakož i nap. část franc. Departementu Basses-Pyrénées /býv. kraje Labourd, Basque-Navarre a Soule/ v celkové rozloze 20.700 km².

Obyvatelstvo. v počtu asi 1,8 mil., je povětšinou baskické rasy, posledního zbytku praobyvatelů pyrenejské oblasti.

Baskičtina /euskera/, již mluví asi 700.000 osob - ostatní mluví španělsky nebo francouzsky - je jediný neindoevropský jazyk v záp. Evropě. Postrádá jednotné literární formy a vykazuje řadu dialektů. V současné době sílí úsilí o jazykovou rebaskisaci národa.

Dějiny. - Na úsvitu dějin obývaly baskické kmeny /Vascones, Varduli, Caristii, Autrigones, Berones, Vescetani, Ilergetes, Aquitani/ území od řeky Garonne až k povodí řeky Ubra. Ve 3. stol. př. Kr. přišli do jejich sousedství Kartagináci, s nimiž Baskové táhli proti Římu. Pro jejich houževnatý odpor spokojili se Římané se zajištěním vojenské silnice z Burdigale /Bordeaux/ v Galii do Asturicy /Astorga/ v Hispanii. Baskové sloužili v římském vojsku a chránili říši proti nájezdům barbarských národů. Ubránili svou nezávislost i proti Frankům /porážka Karla Velkého r. 778 u Roncevalles /, Visigotům a Arabům. Na severu vznikl v 7. stol. státní útvar Vasconia a v jižní části v 8. stol. Navarrské království. Baskové na Pyrenejském poloostrově byli po dlouholetém, tuhém boji nuceni uznat kastilského krále za svého suveréna, podrželi však vlastní demokratickou státní organizaci až do karlistických válek v 19. stol. Kraje na sever od Pyrenejí byly r. 1789 pojaty do franc. departementu Basses-Pyrénées.

Baskický lid se zaměstnával odpradáвна chovem dobytka, zemědělstvím, rybolovem, plavbou a hornictvím. Zemědělství vznítilo vřelou lásku k těžce vzdělávatelné rodné hroudě. Důležitou plodinou je kukuřice, přivezená v 16. stol. z Ameriky. Pěstování jabloní umožňuje rozsáhlou

výrobu jablečného vína /sagardoa/. Venkované v hornaté části země žijí v osamělých statech /basetxeak/, vyznačujících se malebnou polohou a svéráznou stavbou. Tyto usedlosti se staly základním pilířem baskické politické a sociální organizace. Jméno, které stavení dostalo při založení, obvykle podle polohy nebo rázu okolí, stalo se příjmením rodiny, v něm bydlící. Hlavní úsilí hospodářovo směřuje k udržení celistvosti usedlosti a tím i dalšího trvání rodu. V tom mu napomáhají i děti, které se vzdávají svých podílů, a pokud nenacházejí obživu doma, odcházejí do průmyslových oblastí a do zámoří, kde vznikly početné baskické kolonie, především v Argentině a záp. státech USA, nebo se věnují kněžskému povolání /baskičtí misionáři/.

Úcta k tradici, stálost v přátelství a v daném slově, čilost v podnikání, ale zvláště láska ke svobodě a vrozený odpor ke každému otroctví a násilí jsou hlavními povahovými rysy baskického lidu. Přes všechny politické a sociální změny moderní doby a ztrátu státní svobody lpějí i nadále na své národní tradici. Bask zůstává bez ohledu na vnucenou mu státní příslušnost především Baskem a na otázku po národnosti hrdě odpovídá: "euskalduna naiz" /jsem Bask/. Podnikavý, dobrodružný duch lákal Basky na širé moře, takže vyspěli v nejdůležitější evropské plavce, podnikající daleké plavby za lovem velryb a tresek, jakož i obchodní cesty do vlámských a hantovských přístavů. Proslavili se v námořních bitvách a v kolonisaci zámořských krajín.

V Baskicku se těžila odedávna výborná železná ruda, která sloužila k výrobě světoznámých baskických zbraní, zemědělského nářadí a ke stavbě lodí. Již v 13. stol. se připomíná velké množství ~~železárny~~ ^{kovárny} /olak/, využívajících vodní sílu prudkých horských toků. V současné době jsou baskické země hospodářsky nejbohatší částí španělského státu.

Základem politické, sociální a hospodářské organizace baskických zemí byly tzv. "fueros" /z lat. slova "forum"/, které upravovaly veškerý veřejný i soukromý život. Po dlouhou řadu věků se uchovávaly

jako právo zvykové, teprve v pozdním středověku byly částečně kodifikovány. V přeneseném smyslu se rozumí pod označením "fueros" baskické státní zřízení z doby před jeho anulováním / ve Francii r.1789 a ve Španělsku r.1839/.

Baskické státní zřízení přesně oddělovalo moc zákonodárnou, výkonnou a soudní. Bylo politicky i sociálně demokratické, všichni občané byli si před zákonem rovni a měli původně přístup ke všem funkcím. Základní jednotkou byla rodina, kterou otec, hospodář /etxeko jauna/ zastupoval v obecní radě. Zástupci obcí celého kraje scházeli se na generálním shromáždění. V kraji Vizcaya shromažďovalo se v městě Guernice / → / u posvátného stromu, který se stal symbolem baskické svobody. Vyjímaje poměrně krátkou dobu národního sjednocení pod žezlem králů navarrských v 10.-a 11.stol, byli Baskové politicky organizováni v několika státních útvarech, které během doby byly zapojeny do zájmové sféry španělského nebo francouzského státu společným panovníkem. Hlasatelem baskického nacionalismu v moderní době a iniciátorem národního obrození a boje za baskickou svobodu se stal na začátku tohoto století Sabino de Arana Goiri /1865-1903/.

Literatura folklorní ^{v historických a rodinných opěvích} ~~po~~ ^{ustávaná} v písničkách, příslovích a pohádkách, v nichž se objevují fantastické bytosti jako Basa Jauna /divý muž/, Mari /divá žena/, Laminak skřítkové/, Erensuge /vícehlavý drak/ aj. Zvláštním zjevem je lidový veršovec /bertsolari/, který na známý nápěv improvizuje verše obsahující lechotky, kritiky nebo líčení současných událostí.

Literatura krásná ^{uměle} začíná básnickým dílem Bernarta Dechepare "Linguae Vasconum Primitiae"/Prvotiny baskického jazyka/ z r. 1545 a překladem Nového zákona /1571/. Většina spisů 17. a 18. stol je náboženské tematiky. Nejvýznamnější prozaici Juan Antonio Moguel /1745-1804/, který napsal spis Beru Abarca z venkovského života, Juan Ignacio de Iztueta /1767-1845/, autor spjednání o baskických tancích a dějin provincie

Guipúzcoa, a básníci Pierre Topet "Etchahun" /1786-1862/, José María de Iparraguirre /1820-1881/, skladatel národní hymny "Gernikako Arbola" /Strom v Guernice/, Jean-Baptiste Elissamburu /1828-1891/ a Indalecio Bizcarrondo "Vilinch" /1831-1876/. V důsledku národního obrození počátkem 20. stol. dochází i k všestrannému rozvoji národní literatury. Z romanopisců líčících život venkovského lidu vynikli Manuel de Echea Echeita /1842-1915/, Domingo Aguirre Badiola /1864-1920/ a Jean Barbier /1875-1931/. Historické romány uvedl Juan Echaide /n. 1920/, realistické Eusebio Erquiaga /n. 1912/, detektivní José Antonio Loidi /n. 1916/. Přední básníci našeho století byli José María de Aguirre "Xavier de Lizardi" /1896-1932/ a Nicolás Ormaechea "Orixe" /1888 - 1961/, autor eposu "Euskaldunak" /Baskové/. Poměrně bohatá je i literatura divadelní a překladová. V Bilbau byla r. 1918 založena Akademie baskického jazyka /Academia de la Lengua vasca - Euskaltzaindia/ a v San Sebastiánu r. 1956 Seminář baskické filologie "Julio de Urquijo" /Seminario de Filología vasca "Julio de Urquijo"/, jehož ředitelem je Luis Michelena Elissait /n. 1915/, profesor na universitě v Salamance, nejvýznačnější baskolog.

Stavitelství.- Stavba venkovských obydlí vykazuje určité společné znaky, které charakterizují tzv. baskický sloh. Jednopatrové stavení, čtvercového nebo obdélníkového půdorysu, s okny zpravidla na jih a východ, pojímající obytné místnosti, stáje, stodolu i kůlnu, je pokryto sedlovou střechou přešnivající pečlivě obílené domovní zdi, zbudované z dřevěných trámů a lámaného kamene. I církevní architektura se vyznačuje některými zvláštnostmi; tak např. venkovské kostely v kraji Labourd mají uvnitř několikaposchodové galerie a v Soule jsou opatřeny střechou, která vpředu vybíhá do tří věžiček.

Malířství.-V moderní době vzniklo svérázné baskické malířství. Vedle Ignacia de Zuloaga /1870-1946/, umělce světového významu /→/, zasluhují zmínku bratři Valentín /1881-1963/ a Ramón Zubiaurre/n. 1882/

zachycující s oblibou výjevy z patriarchálního života baskického venkova, Aurelio Arteta /1880-1940/, v jehož plátcích se zračí poezie vesnic, bratři José /1885- /, Alberto /1888-1914/ a Ramiro Arrue /n.1892/, kteří malují lidové typy a baskického venkovana v jeho společném životě, a Julián de Tellaache /1884 - /, proslulý typy a scénami z námořnického života.

V sochařství zaujal přední místo León Barrenechea /1892-1947/, jehož práce představují baskické typické postavy jako jsou : "txistulari", vrhač tyčí /palankari/, zdvihač kamenů aj.

Hudba a zpěv.- Bask vyniká vřelou láskou ke zpěvu, což dosvědčuje velké množství lidových písní, které v našem století sbírali María Resurrección de Azkue /1868-1951/ a José Antonio de Donostia /1886-1956/, nejpřednější baskický musikolog. Typickým hudebním nástrojem je txistu, druh píšťaly velmi starého původu. Hudebník /txistulari// drží txistu v levé ruce a pravou tluče na bubínek /dambolina/. Hudebním nástrojem pastýřů je alboka, vyrobená z rohu.

Ve středověku se proslavili na královských dvorech navarrském a kastilském baskičtí trubadúři. Varhaníkem a ředitelem káru dvorní kaple Katolických král manželů byl Bask Juan de Anchieta /1400?-1523/. Jako hudební skladatelé v novější době vynikli Juan Crisóstomo de Arriaga /1806-1892/, nazývaný "baskickým Mozartem", Miguel Hilarión Eslava /1807-1894/, dvorní kapelník Isabély II., ředitel král.konser- vatoře v Madridě a skladatel významných církevních děl, José María de Usandizaga /1879-1915/, autor opery "Mendi-Mendian" ze života bask. horalů, a Jesús Guridi /1886 - /, skladatel opery "AMAYAR. Na- varským rodákem byl slavný tenor Julián Sebastián de Gaxarre/1844-1890/ a proslulý houslista Julián Sarasate /1844-1908/. Z vynikající labouráské rodiny pocházel ^{proslavený} vynikající zpěvák Dominique Pierre Garat /1782-1823/.

Náměty pastorálních her, které se zachovaly v kraji Soule, jsou brány z Písma nebo středověkých bohatýrských eposejí, trvají několik

brány z Písma nebo středověkých bohatýrských epopejí, trvají několik hodin a končí doslovem, v němž je vyjádřeno mravní ponaučení, vyplývající z děje.

Tance, sport a hry. Baskové byli od pradávna oddáni tanci, neboť již Strabo uvádí, že v době úplňku tančili před svými obydlími k počtě neznámého boha. Franc. básník Boileau se pozastavuje nad tím, že baskické děti dovedou dříve tancit než žvatlat, a Voltaire nazývá Basky "malým národem skákajícím v Pyrenejích". Mají velké množství tanců pro všechny příležitosti; slavnostní tanec mečový /ezpata-dantza/, jinošský tanec /mutil-dantza/, jablkový tanec /sagar-dantza/, nad sklenicí /godelet-dantza/ a mnoho jiných. Tanečníci jsou obyčejně oděni v bílých košilích a kalhotách, a mají červené barety a opasky, tanečnice oblékají červené sukně a černé živůtky.

Nejoblíbenějším sportem je hra míčem /pelota/, pro níž jsou ve všech obcích zřízena hřiště /fronton/. Vynikající hráči /pelotariak/ těší se velké slávě a dosud jsou v paměti lidu Perkaín, Gaskoína, Sarasketa, Garatcheta a Otharre, nejslavnější "pelotariak" minulého století. Oblíbené jsou též různé závody v síle, jako řezání kmenů, zvedání balvanů, vrhání tyče, sekání trávy, zkoušky síly spřežení aj. Příležitostí k zábavám jsou pouti pořádané k oslavě místního patrona, kdy shromážděný lid po bohoslužbách se oddává tanci a veselí.

Etnografie.-

Oblečení.- Lidové kroje skoro vymizely. Typickou pokrůvkou hlavy je baskický baret /txapelá, šp. boina/, jehož užívání se rozšířilo za první karlistické války. Je barvy tmavomodré, při smutku černé.

Zajímavé jsou hůl /makilla/, v níž je ukryta dýka, bílé látkové stěevíce s červenými tkanicemi /alpargata/ a kožená obuv /abarka/.

Předměty domácí a hospodářské.- Ke zkypřování pudy se používala od pradávna ruční čtyřzubá vidlice s dřevěným držadlem /laia/.

Používá se vozů s plnými dřevěnými koly, spojenými s osou v pevný

celek, které třením o spodek vozu ~~přidávají~~ škřípot /gardiaren irrantzia/, příjemný domácím lidem. Pozoruhodné je i dřevěné jho /uztarris/ používané dobytčata za rohy. K dojení se používá nádoby vydlabané v lipo-
vém dřevě s uchem dovnitř /kaikua/. K vaření mléka používají pastevci rozžhavených kamenů, které kleštěmi vpraví do mšečky, která má pak připálené dno a mléko dostane zvláštní příchut, lahodnou horalům. Hřbitovy mají v některých místech pozoruhodné okrouhlé /diskoidní/ náhrobky, zdobené geometrickými ornamenty, vyobrazením nástrojů zemědělského nebo baskického, zakřivenou svastikou /lauburua/, která slouží i k ozdobě jiných předmětů, jako jsou např. dřevěné truhly /kutxa/ a dřevěné podložky /argizaiola/, na kterých se odvíjí voskový sloupek, který se zapaluje na hrobních místech v kostelích. Nutno se ještě zmínit o hrdelním pokřiku "Irrantzia".

N. TAVER